

Надруковано:

Вишницька Юлія. Міфосценарії: до проблеми дескрипції // Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. праць (філол. науки). / редкол.: Бондарєва О. Є., Борисенко К. Г., Буніятова І. Р. та ін. – К.: Київ. ун-т. ім. Б. Грінченка, 2014. – №3.– С.60-65. **фахове видання**

Ю. В. Вишницька

МІФОСЦЕНАРІЇ: ДО ПРОБЛЕМИ ДЕСКРИПЦІЇ

У статті окреслено теоретичний аспект дослідження неоміфологізму у сучасному суспільстві: представлено наукові концепції розуміння міфу та інформаційних моделей, за допомогою яких вибудовуються міфологічні сценарії, що проходять тривалий процес адаптації у соціумі.

***Ключові слова:** квест, міф, міфологічний сценарій, образна схема, секуляризація, трансформація, етнокультурний стереотип.*

Інформаційна переобтяженість сучасного соціуму примушує його відтворювати / реконструювати / заново моделювати певні генеративні структури, здатні хоча б якимось чином упорядковувати хаос. Суспільство, стрімко втрачаючи реальні орієнтири, підмінює їх більш "надійними", "перевіреними віками-тисячоліттями" міфоорієнтирами. Як зауважує Сергій Юрійович Неклюдов, "створюється враження, що "рівень міфологічності" суспільного життя за останні десятиліття зріс, і ми з царини науки й раціоналізму потрапили в якусь "міфологічну" епоху" [17].

Однак міфологічні моделі, актуалізовані в соціумі, репрезентують світосприйняття цієї епохи. На думку Ольги Вікторівни Губаревої, міфологічна модель культури може бути представлена у двох формах: **символічній та симуляційній**. Перша реалізується в індивідуально-авторському мовленні інтерпретатором – "творцем імагінативної [образної – Ю.В.] реальності, скерованої на відображення й осягнення в міфологічних формах явищ і фактів об'єктивної дійсності" [3]. Друга покликана до "багаторазового відтворення деіндивідуалізованих смислів, які сприймаються суб'єктом на формально-ритуальному рівні й особистісно не переживаються ним" [3]. Якщо символічна форма репрезентується через семіотичну систему, структура якої ізоморфна символу, то симуляційна форма виявляє міфологічну модель через симулякр як "пустий знак": той, що не має референтного виміру.

У контексті симуляційної та символічної міфологічних моделей культури розглянемо проблему дескрипції **одного з різновидів міфологічного повідомлення – міфологічних сценаріїв.**

Сьогоднішній соціум невпинно неоміфологізує: з архаїчного міфологічного матеріалу (яким можуть бути навіть "уламки" та "сліди" міфологічного сюжету, персонажа, мотиву тощо), "одягаючи" нові соціальні та національні оболонки, творяться "нові міфи". Під час такого міфотворення, за висловом Сергія Юрійовича Неклюдова, зустрічаються дві міфології: "спонтанна" – що "йде знизу, зі всіма притаманними їй комплексами національного самоусвідомлення" (наприклад, обраності / меншовартості) [17], – і міфологія "несправжня, придумана, що конструюється з ідеологічними та політичними цілями всередині окремих груп" [17]. Процеси творення нових міфів ґрунтуються на їхній регулятивній функції, що полягає у здатності організовувати й регламентувати життя людини в соціумі, бо, як слушно зауважує видатний учений, **"міф подає людям правила соціальної поведінки, обумовлює систему ціннісних орієнтацій, полегшує перенесення стресів, породжених критичними станами природи, суспільства й індивідуума"** [17].

Виходячи з регенеративно-терапевтичної та регуляційно-регламентативної функцій міфу, творці сучасних міфотекстів використовують великий арсенал міфологічних мотивів та сюжетів для конструювання неоміфології. Провідниками міфологічної інформації є як вербальні, так і невербальні тексти. Звичайно ж, трансльоване з архаїки міфологічне повідомлення потерпає різноманітних змін і може бути напрочуд далеким від прецедентного тексту, навіть ледь упізнаваним (хоча, як підмічає С. Ю. Неклюдов, "кожне нове покоління, як правило, вважає свою версію достатньо – або навіть найбільше – адекватною "вихідному текстові"" [17]).

Поняття міфологічних сценаріїв на сьогодні не досить досліджено. Науковці не є одностайними в його дефініціях. Так, В'ячеслав Петрович Казміренко розуміє **"міфотворчі форми сприймання"** як такі, що **"дають ідеальне кліше-матрицю співвіднесення власної цінності й неповторності із**

цінністю гармонійного зв'язку подій як головних ознак неперервності соціального часу" [7, 194]. Саме здатність міфів бути "повторюваними незалежно різними народами і етносами" [7, 194], що пояснюється "розумінням цілісності облаштування світу" [7, 194], спричиняє їхню появу та функціонування "у світі "дорослих" відносин" [7, 194]. В. П. Казміренко досліджує **нові міфологічні форми світосприймання, які <...> нормують, активізують соціальну поведінку людини <...> у персональних іміджевих розробках та в технологіях організації виборчих кампаній**" [7, 194]. Описуючи найбільш частотні у виборчих перегонах міфи (як-то: "Проста людина завжди мудра й сердечна", "Про спасителя-месію", "Змова", "Випробування долі", "Про вічне повернення", "Про доброзичливе співтовариство", "Про індивідуальну силу" [7, 195-196]), дослідник, однак, не розмежовує "міф" і "міфологічний сценарій". Міфологічний сценарій, як зауважує автор дослідження "Особистісне прийняття відповідальності в політичному виборі", "досить часто, технологічно осмислено або спонтанно та інтуїтивно" застосовуються при моделюванні "мобілізаційної привабливості "об'єктів", що повинні створити соціально впливове враження, викликати довіру та спонукати до обрання" [7, 194]. Імпліцитно (а часто навіть навпаки – "безцеремонно відкрито") ті чи інші міфологічні сценарії стають **своєрідними "життєвими імперативами, визначають та спрямовують соціальні дії, формують настанову та диспозиції в ситуаціях вибору"** [7, 196].

Реконструйовані міфологічні сценарії в імагінативних текстах як відображення індивідуально-авторського світосприйняття привертають увагу науковців особливо сьогодні. Левченко Марія у статті "Капля крові Ильича: сотворение мира в советской поэзии 1920-х годов" розглядає реалізацію архаїчного ритуалу переходу у радянській поезії 1920-х років, в якому виокремлюються три фази: руйнування старого світу, процес переходу зі старого у новий та завершення переходу (кожен із станів має свій набір міфосимволів, міфомотивів). Такий сценарій переходу дослідник осмислює як **експлікацію декількох міфів**: космогонічного, аграрного, жертвоприношення, двобій Громовержця з хтонічним супротивником тощо. **Міфологічний**

сценарій, виступаючи в ролі нейтралізатора та посередника між двома епохами, "культурними опозиціями", являє собою певну "аварійну систему, що вмикається лише в екстремальних, кризових, з точки зору данного соціуму, ситуаціях" [1, 4].

Проблемі маніпуляційної міфології присвячено рецензію Ярослава Добролюбова "Мифологии власти" на книгу Річарда С. Уортмана "Сценарии власти. Мифы и церемонии русской монархии". Російський дослідник дискутує з американським науковцем зокрема і з питання розуміння "міфологічних сценаріїв": так, Уортман називає "сценарієм" **"специфічний набір засобів, які залучає той чи інший правитель задля переконливої саморепрезентації"** [5], тобто має на увазі перш за все "театральний", "репрезентативний", скерований на глядача характер дії, в той час як "сценарій", на переконання Ярослава Добролюбова, це "не те, що було і є", а "те можливе" – тобто **ідеальна схема дій** (дій, а не презентації, наголошує рецензент). Розглядаючи лише один рівень сценарію – "спектакль", "виставу", – американський дослідник пропонує "певну стратегію міфологізації російської влади через її символічне відчуження, через виставу чужоземства" [5], сьогоднішній же сценарій влади, на думку Добролюбова, є поліфонічним і таким, що виходить за межі бінарних опозицій, тернарних структур тощо [див.: 5].

Інші російські дослідники, Наталія Юрїївна Лапіна та Алла Євгенівна Чірікова аналізують дві основні моделі реалізації влади в регіонах: моноцентричну (що "передбачає жорстку вертикаль з малими ступенями свободи, коли усі учасники ланцюжка повністю залежать від першої особи, що приймає кінцеві рішення і контролює усі проміжні етапи прийняття рішень" [13, 17]) та поліцентричну ("авторитарну, багатополіусну модель влади"), які репрезентуються в регіональній міфології (як, наприклад, "міфологія успішних дій губернатора та мера"). Дослідники прогнозують розвиток відносин "центр-регіон" у трьох можливих сценаріях: "переможець отримує все" (цей сценарій "зміцнює особисту владу президента та державного апарата, послаблює систему парламентаризму і місцевого самоврядування та несе у собі велику загрозу авторитарного режиму" [13, 24-25]); "прихований саботаж" (як прояв

міфологічного хаосу, крайнім варіантом якого автори називають "ріст сепаратистських настроїв у регіонах"); "вимушений компроміс".

Саме у контексті **ідентифікаційно-імперативного осмислення міфологічних сценаріїв** деякими дослідниками вводиться поняття **квесту**.

Виходячи з традиційного тлумачення **сценарію "як різновиду репрезентації свідомості, що твориться внаслідок інтерпретації тексту", "тематичні структури" якого "видобуваються з пам'яті на основі стандартних стереотипних значень" [10, 123] та відображає "типові стратегії навігації індивіда" в міфологічному просторі, сукупність яких Олександром Сергійовичем Колесником визначається як квест. Тихомирова О. В. розуміє квест як "певну сюжетну єдність, що містить у собі мотиви пошуку, подорожі, та подвигу, в процесі розв'язання суб'єктно-об'єктних відносин якої відбувається актуалізація хронотопу міфологічного світу" [21, 5].**

Юлія Олександрівна Голоднікова у статті, присвяченій аналізу "сценарію віртуального карнавалу" в урбаністичному просторі, досліджує севастопольські квести – "ігрові сюжети, що розвиваються на основі відгадування загадки" [2, 305]. **Квести як обов'язкові складові онлайн-ігр** (під час яких відбувається "групове прочитання певного сценарію" [2, 305]) (а науковець описує "інтелектуальні гонки "Ажіотаж-квест", сюжет яких розгортається навколо епізоду, пов'язаного з історією міста, пішохідний квест "Відстоїмо Севастополь!" тощо) розглядаються поряд з іншими "практиками інтерактивної соціальної комунікації" [2, 308]: флеш-мобами, граффіті, public-art та іншими, що, на переконання автора дослідження розвиваються за сценарієм віртуального карнавалу" [2, 309].

В інформаційно переобтяженому та перенасиченому суспільстві виникає необхідність вивчення сценаріїв маніпулювання свідомістю, за що й беруться сьогодні науковці.

Олена Петрова у статті "Реклама, сказки и архетипы", відповідаючи на питання, як зробити "сильну" рекламу і як "працює" в рекламі архетип, розглядає методику додавання "архетипних повідомлень" до змісту реклами,

"підсилюючи, послаблюючи або заплутуючи "раціональну" частину повідомлення" [20], і зазначає, що психологи* виокремлюють близько 30 архетипів, кожному з яких "відповідає певний тип поведінки людини, тип емоційного переживання, неусвідомлене прогнозування розвитку подій" [20].

"Архетипні сценарії" являють собою універсальні структури, в яких "послідовно змінюються архетипні теми" [20]. Психолог описує техніку використання такого методу як напрочуд просту: "варто знайти, стилю якого казкового героя відповідає те, що слід повідомити в рекламі. А потім спробувати зробити рекламу такою, щоб вона стала "паралельною" знайденому казковому сюжету. А після цього слід перевірити результати через казку" [20].

Олена Петрова, описавши найбільш переконливі рекламні тексти (що використовують казкові мотиви, окремі архетипи на кшталт "Героя", "Трікстера" тощо), резюмує: "емоційний архетипний сценарій, йдучи з глибин підсвідомості, починає "тягти" за собою сюжет, підказувати або диктувати форму, героїв, сюжетні ходи", а "чарівні казки є інтелектуальним тренажером рекламистів" [20].

Н. Н. Гудкова досліджує **експліцитні та імпліцитні сценарії** рекламного повідомлення, яке являє собою "стабільну модель з усталеними компонентами" [4]. Згруповуючи матеріал навколо реклами елітних товарів і описуючи "сценарії імпліцитної оцінки" (з його складовими "атрибут гедоністичних відчуттів", "актант-суб'єкт", "актант-об'єкт", "мотив". "дія", "локація"), "необхідний атрибут кола обраних", "атрибут еротичного спілкування", "еліксир життя, джерело енергії" тощо, Н. Н. Гудкова приходить до висновку стосовно превалювання імпліцитних тематичних сценаріїв над експліцитними (як "не завуальованими" позитивними імперативами), що діють на підсвідомість шляхом маніпуляцій свідомістю. Автор дослідження, услід за Г. Андрєєвою, **ототожнює сценарій зі скриптом**: "Скрипт – описание цепи последовательных действий, уместных в данной ситуации и организованных

* Сучасна психотерапія активно використовує методику міфосценарного аналізу. Так, у навчальному посібнику з психотерапії "Из Ада в Рай" Михайло Литвак описує шість найбільш розповсюджених міфологічних сценаріїв у психотерапії: "Ніколи" (що пов'язаний з усілякими заборонами і базується на міфі про Тантала), "Завжди" (в основі якого – міф про Арахну), "До" (ґрунтується на міфі про Геракла), "Після" (міф про Дамокла), "Знову і знову" (прецедентним текстом якого є міф про Сізіфа) [15]

вокруг какой-либо цепи, в данном случае цепи действий по приобретению товара. Если какое-то действие повторяется часто и становится скриптом, мы сенситивны к нему, даже не уделяя ему внимания, действуя автоматически. Иными словами, человек, охотнее следует сценарию поведения, если он есть" [Цитата за виданням: 4, 53].

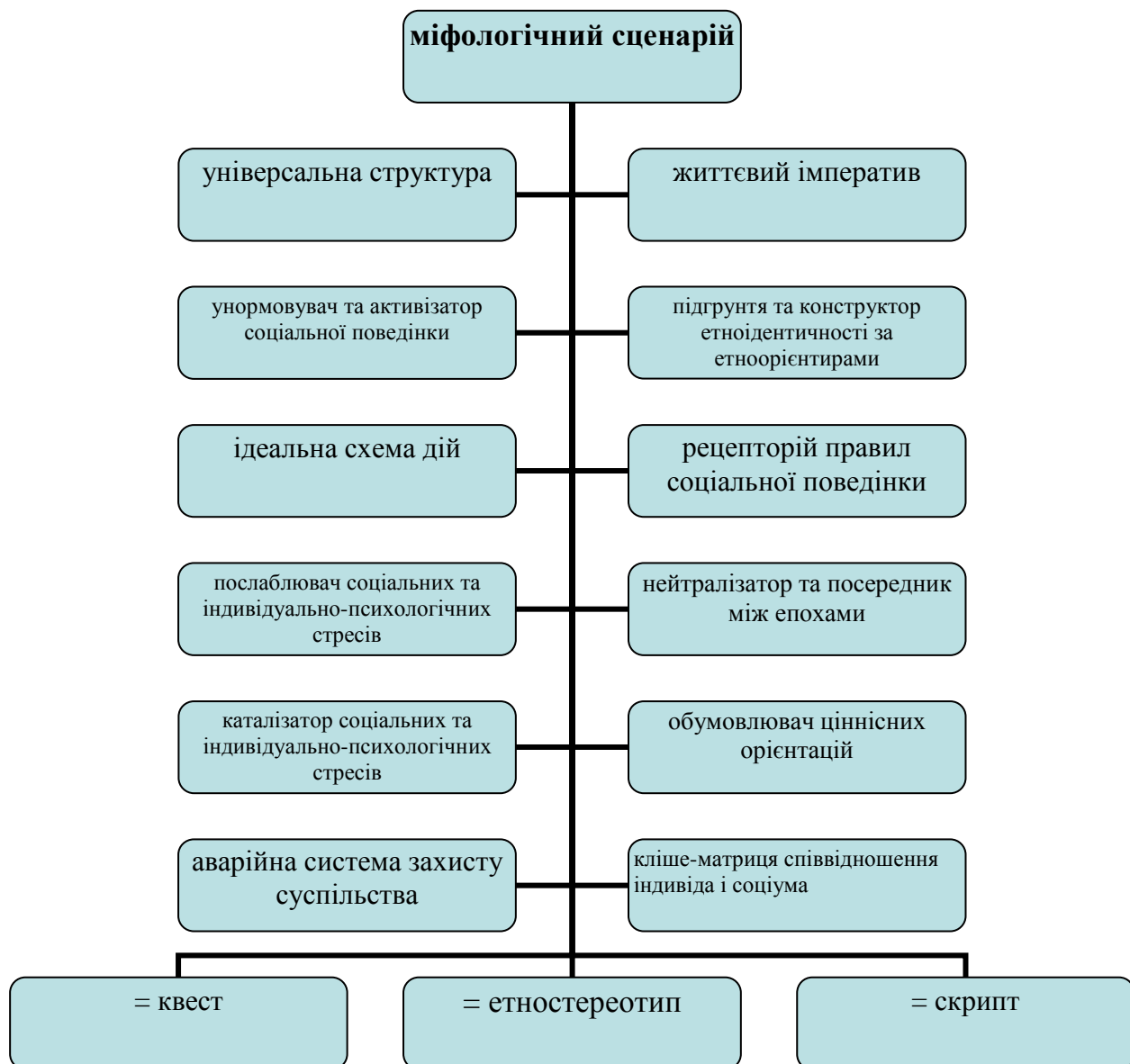
Подібні засоби маніпулювання (але уже не окремою людиною чи групою, а усім соціумом) використовуються в процесі етнічної ідентифікації. Юлія Чернявська у дослідженні "Идентичность на фоне мифа" зупиняється саме на **міфологічних сценаріях, які слугують підґрунтям етноідентифікації** (архаїчні дихотомії "вони – ми", "я – ми" виступають орієнтирами та міфоконстантами етносів) **та ототожнюються з етнічними стереотипами.** Міфосценарії та етностереотипи урівнюються, на думку Юлії Чернявської, низкою ідентичних характеристик та функцій: позарефлексивність прийняття, захист традиційних цінностей (які є, до речі, залежними "від міфів древніх і сучасних, відроджуваних або "винайдених" у залежності від сьогоденних потреб" [22, 204], ілюзія контролю над світом ("світ, описаний певним загальновідомим кодом, є більш керованим, аніж ентропічна дійсність" [22, 204]), функція самовиправдання тощо.

Юлія Чернявська прослідковує **міфологічний сценарій "початок-кінець-початок" як реалізацію низки міфів:** "Миф об Антее: утроба и пещера", "Миф о Прометее: государство и нация", "Эсхатологический миф: смерть и воскрешение героя", "Космополитическая идентичность: миф о Протее" [22, 205-224] **та моделювання етнічної ідентичності за етноорієнтирами.**

Надія Клочко, аналізуючи "етноцентричні міфологеми у сучасній слов'янській колективній свідомості", помічає, що останнім часом "міфологізованість слов'янської колективної свідомості грає реконструктивну роль у міжетнічних конфліктах" [8] і диктує бачення реальності через призму етнічного буття з позицій першо- та меншовартості. Автор дослідження описує архетип богообраності (що визначається універсальністю), ідеї глобального страждання (що теж є загальнослов'янською категорією, яка в термінах

когнітивної антропології називається "семантичним атрибутом слов'янської колективної свідомості"), ідею місіонерства, ідею мегаломанії тощо, які реалізуються через призму слов'янських міфологем, як-то "Москва – Третій Рим", що, на думку Надії Ключко, мають не лише конструктивне, а й, перш за все, інструментальне значення: "Лозунговий характер, а следовательно, иллюкативный потенциал этноцентрических мифов направлен на повышение политического статуса своего государства, на обоснование права доступа к экономическим и финансовым ресурсам Европы" [8].

Таким чином, у дослідженнях симуляційної міфологічної моделі (термін Ольги Вікторівни Губарьової), репрезентованої політичним, публіцистичним, рекламним та т.п. дискурсами, вимальовується такі дескрипції міфологічних сценаріїв:

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбурин А. К. Ритуал: свое и чужое / А. К. Байбурин // Фольклор и этнография. Сборник статей / Отв. ред. Б. Н. Путилов. Л., 1970. – 256 с.
2. Голодникова Ю. А. Город: сценарии виртуального карнавала / Ю. А. Голодникова // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Випуск XXIII. – Частина 1. – С. 303-310. // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/dspace/handle/123456789/17225>
3. Губарева О. В. Формы репрезентации мифологической модели культуры в России конца XIX-первой половины XXвв. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Код специальности – 24.00.01. – Белгород, 2006. / О. В. Губарева // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/formy-reprezentatsii-mifologicheskoi-modeli-kultury-v-rossii-kontsa-xix-pervoi-poloviny-xx-v>
4. Гудкова Н. Н. Сценарии манипуляций сознанием в рекламных текстах элитных товаров / Н. Н. Гудкова // Материалы XXXIX международной филологической конференции. Психолінгвістика. 15–20 марта 2010 г. Санкт-Петербург . - Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета . – 2010. – С. 8-13 // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.genlingnw.ru/Staff/mart10ps.pdf>
5. Добролюбов Ярослав. Мифологии власти / Ярослав Добролюбов // Отечественные записки. Журнал для медленного чтения. – Выпуск журнала № 4-5 (5-6) 2012 // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.strana-oz.ru/2002/4/mifologiki-vlasti>
6. Еліаде Мірча. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Оккультизм, ворожбицтво та культурні уподобання / Пер. з нім., фр., англ. Г. Кьорян, В. Сахно / Мірча Еліаде – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 591 с.
7. Казміренко В. П. Особистісне прийняття відповідальності в політичному виборі / В. П. Казміренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології : Збірник статей / Акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології АПН України. – 2003. Вип. 7 (10). – С. 186-198 – ISBN 966-8063-59-2
8. Ключко Н. Н. Этноцентрические мифологемы в современном славянском коллективном сознании / Н. Н. Ключко // Политическая лінгвістика. – Вып. 20. – Екатеринбург, 2006. – С. 126-134.
9. Колесник О. С. Лінгвокультурні особливості організації міфологічних просторів / О. С. Колесник // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна – № 848. – Вип. 58. – 2009. – С. 78-82.
10. Колесник О. С. Лінгвокультурні особливості міфологічних сценаріїв / О. С. Колесник – С. 122-134. // Електронний ресурс. Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/zrgf/2009_24/Articles/Kolesnik%20RGF24.pdf

11. Колесник О. С. Функціональні особливості номінативних одиниць вербалізації міфологічних концептів у поетичному дискурсі (на матеріалі англомовних текстів рок-пісень кінця ХХ століття) / О. С. Колесник // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1485/1/04koskpd.pdf>
12. Колесник А. С. Языковые средства создания мифологической картины мира: лингвокогнитивный аспект (на материале древнеанглийского эпоса и современных британских художественных произведений жанра фэнтези). – Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет, Киев, 2003. / О. С. Колесник // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://31f.ru/author-abstract/page,7,227-avtoreferat-yazykovye-sredstva-otrazheniya-mifologicheskoy-kartiny-mira-lingvokognitivnyj-aspekt.html>
13. Лапина Н. Ю., А. Е. Чирикова. Региональная власть и реформа Российского федерализма: сценарии политического будущего – С. 12-27 / Н. Ю. Лапина // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/data/802/238/1217/003Lapina.pdf>
14. Левченко Мария. Капля крови Ильича: сотворение мира в советской поэзии 1920-х годов / Мария Левченко // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://proletcult.narod.ru/ng.htm>
15. Литвак Михаил. Из Ада в Рай: Избранные лекции по психотерапии (учебное пособие) / Михаил Литвак – Ростов н/Д.: Феникс, 1997. – 448 с. // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/566434/>
16. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопоетики). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / А. М. Науменко – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 416 с. – С. 55- 59.
17. Неклюдов С. Ю. Структура и функции мифа / С. Ю. Неклюдов // Мифы и мифология в современной России. Под ред. К.Аймермахера, Ф.Бомсдорфа, Г.Бордюкова. М.: АИРО-XX, 2000.- С. 17-38. // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://philologos.narod.ru/myth/nekludov.htm>
18. Никонова Ж. В. Основные этапы фреймового анализа речевых актов / Ж. В. Никонова // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. – 2008. – № 6. – С. 224-228.
19. Пантелей М. В. Фреймовий аналіз понятійного складника лінгвокультурного концепту POLITICIAN/ПОЛІТИК у британському газетному дискурсі / М. В. Пантелей // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/novitfilolog/13/62.pdf>
20. Петрова Елена. Реклама, сказки архетипы / Елена Петрова // Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.dv-reclama.ru/others/articles/psihologiya_i_reklama/detail.php?ELEMENT_ID=7856
21. Тихомирова О. В. Міфологічний квест у літературній спадщині Дж. Р.Р.Толкіна: Дис. канд. філолог. наук: 10.01.04. / О. В. Тихомирова – К., 2003. – 238 с.
22. Чернявская Юлия. Идентичность на фоне мифа / Юлия Чернявская // Антропологический форум, 2008. № 8. – С. 198-226. // Интернет-ресурс: http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/2008_8/

23. Чарняк Ю. Умозаключения и знания / Ю.Чарняк // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1983. – Вып. XII. – С. 171-207.
24. Чернышов А. С. Современное состояние советской мифологии / А. С. Чернышов // Современная российская мифология. – М., 2005. – С. 27-50.
25. Чейф У. Л. Память и вербализация прошлого опыта / У.Чейф // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1983. – Вып. XII. – С. 35-73.
26. Чуличков А. И. Соотношение естественнонаучной и мифологической картин мира / А. И. Чуличков // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.newacropolis.org.ua/ua/study/conference/?thesis=4313>

В статье очерчен теоретический аспект исследования неомифологизма в современном обществе: представлены научные понимания мифа и информационные модели, с помощью которых выстраиваются мифологические сценарии, которые проходят длительный процесс адаптации в социуме.

Ключевые слова: квест, миф, мифологический сценарий, образная схема, секуляризация, трансформация, этнокультурный стереотип.

The article outlines a theoretical aspect of researches into neo-mythologism in modern society: it introduces scientific theories of the interpretation of myth and information models which help construct mythological script that undergoes a long process of adaptation in society.

Keywords: quest, myth, mythological script, figurative scheme, secularization, transformation, frame, ethno-cultural stereotype.